

Marko Paşa'nın hayat öyküsü

Prof. Dr. Sefa Saygılı

1956 yılında İskenderun'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini bu şehirde tamamladıktan sonra 1980 yılında İstanbul Tıp Fakültesini bitirdi. Aynı fakültede psikiyatri eğitimini tamamladı. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesindeki görevinin ardından Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesinde psikiyatri klinik şefliği yaptı. Kırklareli Üniversitesinde öğretim üyesiği yapan Saygılı halen Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesinde psikoloji bölüm başkanıdır. Kızılay Merkez Yönetim Kurulu Üyesiği ve Yeşilay Genel Başkan Yardımcılığı görevinde bulunan Saygılı, 1996'dan beri Adli Tıp Kurumunda da görevlidir. Üniversitelerarası Kurul Üyesiği de yapan Saygılı, evlidir ve iki çocuk babasıdır.

Marko Apostolidis, 1814 yılında kimi kaynaklara göre İstanbul'da, kimi kaynaklara göre Siros Adası'nda doğdu. Sakızlı bir Rum ailesinin çocuğu olan Paşa'nın, ilk ve ortaöğrenimini Siros Adası'nda gördüğü kesindir; bu açıdan doğum yerinin Siros olması muhtemeldir. Genç Marko'nun "Marko Paşa" olmasına giden süreç, 1851 yılında Mekteb-i Tibbiye-i Şahane'den hekim olarak mezun olmasıyla başladı demek mümkündür. Hekimliğiyle ün kazanan Marko, daha sonra siyaseten de etkili bir kişi haline dönüşecek, siyasi konumunda kullandığı taktiklerden ötürü de ünlü "derdini Marko Paşa'ya anlat" nüktesine konu olacaktı.

"Marko Paşa ortaya yakın boyda, zarif vücutlu, kuru yüzlü, tatlı bakışlı, daima mültefit tavırlı bir zat idi. Evvelce kırılması sebebi ile bir ayağı kısa olduğundan bastonla yürür ve daima kılıcı belinde bulunurdu" şeklinde tasvir edilen Marko Paşa, 1861 yılında Sultan Abdülaziz'in doktoru oldu. 1860'lı yıllarda orduya ilaç tedarik eden kurumun nezdinde çalıştı. 1870 yılında Mekteb-i Tibbiye'nin başına geçti. 1876 yılında, Abdülaziz'in şüpheli ölümü hakkında yazılan ve "bize gösterilen makas, bu yarayı yapabilir" şeklinde ifadenin yer aldığı raporu imzalayan 19 hekimden biridir. Yakın tarihimizin en önemli otopsi raporlarından birinde imzası olan Marko Paşa'nın siyasi yönü bu tarihte belirmeye başlıyordu. 1877 yılında Senato üyesiğine (Meclis-i Ayan azası) atandı. 3 Kasım 1888'de vefat edinceye kadar Mekteb-i Tibbiye'de çalışmaya devam etti. 1870'ten 1888 yılına dek diğer görevlerinin yanında Mekteb-i Tibbiye reisliğini sürdürmüştür.

Sultan II. Abdülhamit'in özgürlükleri sınırlayan ve fikir hareketlerini yasaklayan mutlakiyetçi yönetimi ve kontrolü altında dahi öğrencilerin özgürlüğünü temin etti ve aralarında demokratik fikir ve prensiplerin yeşermesine izin verdi. Bu dönem Mekteb-i Tibbiye'de, gizli ve illegal bir devrimci örgütlenme olan "İttihat ve Terakki"nin kurulduğu zamanlardı.

Bu dönemde Marko Paşa, hürriyetçi fikirlere sahip gençleri koruyup kollayan bir sima olarak öne çıkmıştır. Bu himayesi, ona siyasi güç olarak geri döndüyse de, Marko Paşa'nın siyasi tavrını göstermesi yalnızca şahsi bir dürtüden kaynaklanmıyordu. Dönemin tıbbiyesi, Batı standartlarında eğitim veren, pozitivist anlayışın hâkim olduğu ve bir süre eğitim dili Fransızca olmuş bir kurum olarak entelektüel bir merkezdi. Tibbiyeli gençlerin Meşrutiyet'in ilanı başta olmak üzere birçok toplumsal olayda söz sahibi olup aralarından birçok münevver çıkardıkları göz önüne alınca, Marko Paşa'nın bu tavrının tesadüfi olmadığı görülür. Marko Paşa; zamanının ruhunu yansıtan, özgürlükçü fikirlerin en önemli kuluçka merkezlerinden olan bir kurumun başındaki figür olarak tarihin ona yüklediği vazifeyi yerine getirmiştir.

Kızılay'ın Kurucularından

Marko Paşa'nın Türk tarihinde oynadığı bir diğer önemli rol, bugünkü adıyla Kızılay, ilk ismiyle Hilal-i Ahmer kurumunun kuruluşunda karşımıza çıkar. Paşa, Kızıl Haç çizgisinde bir örgüt olarak Hilal-i Ahmer'in kuruluşunda öncü olmuştur. 1865 yılında Cenevre'de imzalanan uluslararası sözleşmeye Osmanlı Devletinin imza atmasını sağladı. Önce, "Yaralı ve

Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" olarak kurulan kurum, Osmanlı-Rus savaşının ağır koşulları ve ihtiyaçları altında, 1877 yılında "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" adını aldı. Bugün hala hizmetlerine devam eden Kızılay; Yeşilay ve Türk Ocağı ile birlikte Cumhuriyet'ten eski birkaç sivil kurumumuz arasında yer almakta, üstelik kesintisiz hizmet vermesi nedeniyle çok kıymetli bir kurum olarak sembol bir değer taşımaktadır. Marko Paşa, Osmanlı Devletinin hariciyedeki aksaklıklar nedeniyle katılmadığı toplantılara şahsi inisiyatifi de kullanarak katılıp belli anlaşmalara taraf olmamızı sağlamış, Kızılay'ın da temellerini bu sayede atmıştır.

Vefatı

Bütün hizmetlerinden sonra Marko Paşa, bir yıl kadar hasta yattıktan sonra 1888 yılında Burgaz Adası'ndaki evinde vefat etti. Asıl evi Kuzguncuk'ta bulunmasına karşılık Dr. Marko Paşa'nın yaz tatillerini geçirmek üzere gittiği Burgaz Adası'nda da bir evi bulunmaktaydı. Hastalığı sebebiyle Burgaz Adası'ndaki evinde dinlenen Paşa'nın 2 Kasım 1888'de vefat etmesinin ardından, 3 Kasım 1888'de Bahriye Nezaretine mensup heyet, bütün Mekteb-i Tibbiye öğrencisi, yakın dostları, hekim ve eczacılardan oluşan topluluk, cenazeyi Kuzguncuk'a nakletmek üzere Burgaz Adası'na gitti. O gün çok şiddetli bir lodos fırtınası olması sebebiyle gemi iki kez batma tehlikesi geçirerek çok güç şartlarda Burgaz Adası'na varabildi. Bu endişe ve korku dolu yolculuktan sonra Dr. Marko Paşa'nın evine giden topluluk cenazeyi buradan alarak ada sokaklarından geçirip Rum Kilisesi'ne götürdü. Burada gerekli dini tören yapıldıktan sonra fırtınanın da etkisini

kaybetmesi üzerine cenaze yeniden gemiyle Kuzguncuk iskelesine getirildi. Dr. Marko Paşa'nın buradaki evi önünde bir süre durulduktan sonra, cenaze Kuzguncuk Rum mezarlığında toprağa verildi. Mekteb-i Tibbiye-i Şahane Dâhiliye Kürsüsü hocalarından Mirliva Dr. Zoeros Paşa, mezarı başında Dr. Marko Paşa'nın hayatı ve kişiliği üzerine katılanları kederlendirecek Fransızca bir konuşma yaptı.

Marko Paşa'nın Nüktele ve Marko Paşa Darb-ı Meselleri

Neyzen Tevfik, devrin siyasi figür ve olaylarını hicvetmek için yazdığı *Havale* şiirinde, Marko Paşa'dan bahseder:

*"Tetkik ettim her mesleği, her dini
Bulamadım gamsız bir tek ferdini
Anlatmak'çin Siyonist'e derdimi
Marko Paşa ile Tur'a bıraktım."*

Şiirde de görülen bu "*derdini Marko Paşa'ya anlatmak*" terkihi, yıllardan beridir "*boşuna olsa da derdi anlatıp rahatlamak*" yahut "*derdini boşa anlatmak*" anlamıyla kullanılmaktadır. Bu, Marko Paşa'nın siyasi bir taktik olarak muhataplarının derdini dinler gibi görünüp sürekli tekrar ettirmesi ve nihayet hiçbir eyleme geçmeyerek, içini boşaltmış muhatapını bir rahatlamayla yolcu etmesi alışkanlığına dayanır. Bugün bile edebiyatımızda ve entelektüel camiada Marko Paşa bir darb-ı meseldir. Farklı kaynaklarda Marko Paşa'nın bu özelliği etrafında dönen onlarca nükte anlatılır. Bu yönüyle Marko Paşa, şahsının ötesinde sembolleşmiş, karikatürleşmiş bir edebi karakterimizdir.

Merak edenler, mesleğiyle alakası olanlar, Marko Paşa'nın Sultan Aziz zamanının ileri gelen doktorlarından olduğunu işitmişlerdir. Sonra Abdülhamid devrinde de yaşamış ve 1888 senesinde ölmüştür. Sultan Aziz'in devrinde bir aralık Saray'ın ser tababetinde bulunmuş, yine "*Ser Kimyager-i Hazret-i Şehriyar*" olmuştur. 1871'de Tibbiye Mektebi Nazırlığı kendisine verilmiş ve bu vazifede iken dünyadan ayrılmıştır. İlk Ayan Meclisi'nde azalığı vardı.

"*Git derdini Marko Paşa'ya anlat!*" cümlesi sonradan çıkmamıştır. Bu söz Marko Paşa'nın zamanında da pek meşhur olmuştu. Cümle evvela Tibbiye Mektebi'nde tibbiyeliler arasında büyük şöhret kazanmıştı. Sonra söz mektebin duvarları arasından dışarıya çıktı. Şehre yayıldı. "*Derdini Marko Paşa'ya anlat!*" sözünü İstanbullulara öğreten tibbiyelilerdir. İstanbul ise bu cümleyi taşraya, Anadolu'ya öğretmiştir. Laf o derece yayılmıştır ki, San Francisco'ya giden gazeteci arkadaşlarımızdan birinin

seyahat notları arasında okumuştum. Bilmem hangi uzak bir memlekette Türkiyeli bir Yahudi'ye rast gelmişler. Amerikan devlet büyüklüğünden birinden bahsederken, "*Amerika'nın Marko Paşa'sıdır. Çal kapısını, anlat derdini*" demiş! Bizim Marko Paşa'nın şöhreti görüldüğü gibi nerelere kadar uzanmaktadır...

Sonuç

Marko Paşa'nın "*laf anlamazlığı*" ve derdi Marko Paşa'ya anlatmanın beyhudeliği şüphesiz edebiyatımızın ve tarihimizin güldürü unsurlarından biri olarak kendilerine yer etmişlerdir. Ancak Marko Paşa'nın hayatı, görevi ve yaşadığı dönem daha yakından ele alındığında görülüyor ki bu laf anlamazlık kasıtlıdır. Marko Paşa'nın hem şahsı, hem de koruması altına aldıkları kişiler için bir hayatta kalma yöntemidir.

Marko Paşa özellikle Abdülhamid devrinde Mekteb-i Tibbiye-yi Şahane'nin başındadır. Ancak Osmanlı'nın kendine has hikâyesi nedeniyle Tıp Okulu'nun başında olmak büyük bir sorumluluk ve siyasi etki değerini de yanında getiriyordu. Pozitif eğitim veren ender kurumlardan biri olması nedeniyle Tibbiye, Batıcılık hareketlerinin cereyan ettiği en önemli merkezlerden biriydi. Ekseriyetle İttihat ve Terakki yanlısı tutum sergileyen öğrenciler, ta Cumhuriyet'in ilanına dek siyasi çalkantılarda en ön planda yer almışlardır.

Marko Paşa, dönemin siyasetinin nazik vaziyeti nedeniyle siyaseten taraf tutuyor konumuna düşmemek ve Sultan II. Abdülhamid'e tehdit oluşturduğu algısını yaratmamak için kasten yuvarlak cevaplar veren, dişe dokunur bir eylem ve çözüm ortaya koymayan bir adam profili çizmiştir. Üstelik koruması altında bulunan Tibbiye öğrencilerini bu tavırla çoğu zaman soruşturma geçirmekten ve daha fena sonuçlardan da korumuştur. Şu anekdot dikkat çekmektedir:

"*Tibbiye Mektebi o zamanlar Demirkapı'da dört yüksek duvarlı bir bahçenin ortasındaymış. Talebeler arasında hürriyet fikirlerinin yayılmaya başladığı bir zamanda bir gün akşam yoklamasında âdet olduğu üzere, talebe üç defa "Padişahım çok yaşa!" diye bağıracak yerde, hep birden "Padişahım alaşağı" diye feryadı basmış... Bunu duyan sınıf zabıtlarının etekleri tutuşmuş. Ertesi sabah Marko Paşa mektebe gelince, hemen zabıtlar Paşa'nın huzuruna çıkıp durumu anlatmışlar... Fakat Marko Paşa dert dinler mi? Talebelerin bir kısmını çağırılmış. İçlerinde Dr. General Besim Ömer'in de bulunduğu bir talebe murahtan heyetini dinlemeye başlamış. Talebeler kendilerini şöyle müdafaa etmişler; "Paşam, siz fizik okudunuz.*

Marko Paşa'nın mezarı (üstte) ve mührü (yanda)

Ses dört duvar arasında akisler bırakır ve kelimelerin tonu değişir. Biz "çok yaşa" diye bağırdık. Sınıf zabıtları uzakta idiler, ses kanunları mucibince, onların kulağına "alaşağı" şeklinde gitmiş..."

Bu açıklama Paşa'nın pek hoşuna gitmiş olmalı ki, hemen zabıtlara dönüp;

-Talebeler haklıdır, fizik ve fen bunu emreder." demiş.

Fakat zabıtlar Marko Paşa'nın yanından çıktıktan sonra talebenin bu mazeretini yutmayan Paşa, talebelere çıkışarak şöyle demiş;

-Anladık... Ses aksettirir ama ne?"

Anekdotu, Marko Paşa'nın bu işlevinin güzel bir karikatürünü içeriyor. Çok defa Tibbiye öğrencilerini Sultan Abdülhamid Han'ın haklı gazabından koruyan Marko Paşa, zekâsıyla zaman zaman muhalif öğrencilerin iltifat, hatta bahış almasını bile sağlamıştı.

Hem Tibbiye öğrencilerini koruyan babacan bir hekim olarak, hem de Kızılay'ın kurulmasında büyük emeği geçmiş bir devlet adamı olarak Marko Paşa'nın tarihimizde bıraktığı izin etkileri bugün bile devam ediyor.